

ת"ח בעל מחלוקת אינו ת"ח. מדוע?

[א] גיטין לא:

רב הונא ורב הסדא הוו יתבי, חליף ואדיל גניבא עלייהו, אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא. א"ל אידך, מקמי פלגאדה [בעל מריבה, חולק על החכמים שהיה מצערו למר עוקבא] (רש"י שם, גיטין סב.) [[ניקום] [בתמידה] [א*]] שלטי הגבורים קידושין יד. בדפי הרי"ף, אות ג, ומשב"ץ ח"א סימן קמו

א. לשון ריב"ז: תלמיד חכם שהוא בעל מריבות ונושה מחלוקות עם בני אדם אינו ראוי לעמוד מפניו. ב. לשון תשב"ץ: אם החכם הוא בעל מחלוקת, אינו ראוי לכבוד כלל, כדאמרינן בפרק כל הגט (גיטין לא:).

(1) רואים מכאן שמי שנחשב ל"בעל מחלוקת" אינו בגדר אדם שצריכים לקום מפניו, אף שהוא ת"ח.
(2) יש להבין, מהו גדר ה"פטור" הזה, הרי החובה לקום בפני ת"ח היא דאורייתא, וכמבואר לפנינו;

[ב] ב"ק מא:

שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה. כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא" פירש. אמרו לו תלמידיו, רבי, כל אתין שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם, כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך קבלתי שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ולימד "את ה' אלקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים

[ג] תוספות ב"ק מא:

לרבות ת"ח - ואם תאמר, "מפני שיבה תקום" (ויקרא יט, לב) למה לי, תיפוק ליה מהכא?
(3) שאלת תוספות מורה בעליל שחובת הכבוד לת"ח היא דאורייתא, עד שמייתרת פסוק מהתורה.

[ד*] שו"ע י"ד סימן רמד ס"א

מצות עשה לקום מפני כל חכם, אפילו אינו זקן, אלא יניק וחכים, ואפילו אינו רבו

(4) היה ניתן לומר ש"בעל מחלוקת" הוא בגדר "רשע", וכמו שלכאורה השמע מהמגן אברהם;

[ה] מג"א סימן קנו ס"ק ב

בירושלמי [פאה פ"א ה"א] מותר לומר לשון הרע על בעלי המחלוקת.

[ה] חפ"ן חיים כלל ה סעיף ה

וְכָל זֶה דְּהָאֶסְוֵר שֶׁל לְשׁוֹן הָרַע הוּא דוֹקָא עַל אִישׁ שֶׁעַל פִּי דִין תוֹרָה הוּא עֲדִין בְּכָלֵל "עֲמִיתְךָ" דְּהִינוּ עִם שְׂאֵתְךָ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, אֲבָל אוֹתָן הָאֲנָשִׁים שֶׁמְפִירָם שֵׁשׁ בָּהֶם אֶפְיָקוֹרְסוֹת, מְעַוְוָה לְגִנוּתָם וּלְבִזוּתָם וְהֵם אֵינָם בְּכָלֵל זֶה, שְׂאֵינָם עוֹשִׂים מְעֲשֵׂה עֲמִית

(5) וברי הוא שאם "בעל מחלוקת" הוא "רשע", ודאי שיש בכך הפקעה מהנהגות כבוד כלפיו.
(6) אך מוכח מהגמרא תבא שאין "בעל מחלוקת" רשע;

[ו] מו"ק טז.

מולן דאי מתפקד בשליחא דבי דינא ואתי ואמר [כלומר, שחירף שליח בית דין, ושליח אמר חירפני] (רש"י), לא מיתחזי כלישנא בישא, דכתיב "העני האנשים הדם תנקר" [אי לאו דשליח דאמר ליה למשה, משה לא הוה ידע] (רש"י).

[ז] גו"א דברים פ"א אות כט

בא לשון "אנשים" על דתן ואבירם, מפני שהיו בעלי מחלוקת

[ח] תבצלת השרון במדבר טז,

בשו"ת יהודה יעלה סימן ר"ג הביא שהחת"ס הקשה לו לפי מה שכתב המג"א סימן קנ"ו שמותר לומר לשון הרע על בעלי המחלוקת, והרי דתן ואבירם בעלי מחלוקת היו, וא"כ מן הדין היה מותר לדבר ולקבל עליהם לשון הרע, ולא משום שאירי בשליח ב"ד.

(7) נחמת קושיא זו פסק החפ"ן חיים את הדין תבא, וכמבואר בבאר מים חיים הצמוד;

[ט] חפ"ן חיים כלל ה, סעיף ה

ודע, דמה שיש אומרים דמתר לספור לשון הרע על בעלי המחלוקת, דוקא אם הוא רואה שעל ידי שיצלה לפני אנשים את גדל תרמיתם בזה הענין, ויראו שאין הדין עמו, מתוך זה תשבת המחלוקת, אב"ל בלאו הכי אין שום חלוק בדרך.

[י] באר מים חיים כלל ה אות ז

כן כתב בגליון הש"ס ירושלמי וז"ל לשון הרע על בעלי מחלוקת, עיין מג"א סימן קנ"ו, והטעם בזה כדי להשקוט המחלוקת... ובוה נתיישב מה ששמעתי מקשים מהא דאמרינן דשליח כו"ד יכול להגיד כו"ד כל החירופין וכוונות שאמר לו הבעל דין, ואין בוה משום לשון הרע, והש"ס יליף לה מדתן ואבירם. ואין מוכח משם, דשאני דתן ואבירם שהיו בעלי מחלוקת. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דשם פשיטא שלא היה לו להגיד דהרי מגדיל המדורה, ועל כרחך דשליח בית דין מותר.

(8) אם כן הדרא קושיא לדוכתא; אם "בעל מחלוקת" אינו בגדר "רשע", ואסור עדיין לדבר עליו לשון הרע, א"כ מנין ומאין נובע הפטור שאין לנהוג כבוד של ת"ח בבעל מחלוקת?

(9) כנראה שיש כאן הפקעה מצד דין "תלמיד חכם", שאע"פ שהוא יודע ש"ס ופוסקים בע"פ, מ"מ אם הוא "בעל מחלוקת" אין הוא בגדר "תלמיד חכם". חה צריך ביאור. ועוד, לא מצינו ש"ח שהוא בעל גאווה או בעל כעס אין ראוי לקום בפניו, ומאי שבא בעל מחלוקת?

(10) מתחיל ביסוד גדול שמניח הרמב"ם;

[יא] רמב"ם הלכות חנוכה ס"פ ד

גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם

שנאמר (משלי ג, יז) "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

(11) הגר"י דייוויד שליט"א צירף לדברי הרמב"ם את הגמרא הבאה;

[יב] זבחים קטז.

כשנתינה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי עובדי כוכבים אחוזתן רעדה בהיכליהן... נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו, מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם... אמר להם "וישב ה' מלך לעולם", כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם... ומה קול ההמון הזה ששמענו, אמר להם המדה טובה יש לו בבית גניזו... וביקש ליתנה לבניו, שנאמר "ה' עוז לעמו יתן", מיד פתחו כולם ואמרו "ה' יברך את עמו בשלום".

(12) מדוע הברכה היתה דוקא ברכת השלום? אלא הוברר אז לעיני כל שהתורה משפיעה על כל העולם מחמת שהיא ניתנה לעשות שלום בעולם. ומה מתאים לזה יותר מברכת שלום.

(13) כמו כן חזינן יסוד זה בברכת שלום בשמונה עשרה;

[יג] ברכה אחרונה בשמונה עשרה

שנים שלום טובה וברכה. חן וחסד ורחמים עלינו ושל של ישראלי עמך. ברכנו זבנינו פלנו באור פניך. כי באור פניך נתנו לנו ה' אלקינו תורת חיים ונאמרת חסד. וצדקה וברכה ורחמים ותמים ושלום. וטוב בעיניך לברך את כל עמך וישראלי בכל עת ובכל ימיה בשלום; ברוך אלהי ה', המברך את עמו וישראלי בשלום:

(14) מה השייכות של "תורת חיים" [התורה הקדושה] לברכת שלום? התשובה ברורה מאליה.

(15) וכן מבואר במדרש שלפנינו;

[יד] במדבר כא, א

התורה כולה שלום שנאמר "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום"... התפלה הותמין בשלום. אר"ש בן חלפתא אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר (תהלים כט, יא) "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

(16) עד כה דיברנו על התורה, חיקמה לשלום. ומהמה נעבור לתלמיד חכם עצמו.

המהר"ל בנתיב התורה מביח יסוד נפלא אודות מדרגת התלמיד חכם;

[טו] נתיב התורה פ"א

בפרק בתרא דמכות (כב:): אמר רבא, כמה טפשי שאר אנשי דמקמי ספר תורה קיימי, ולא קיימי קמי גברא רבא. שהרי התורה אמרה (דברים כה, ג) "ארבעים יכנו", ואתו רבנן ובצרי חזא, עד כאן. בא להודיע על מעלת החכם, שלא יאמר האדם כי בעל התורה הוא כמו שאר אדם, ואין שם "תורה" וקרא עליו אלא אדם שיוודע תורה. ודבר זה אינו, רק כי התלמיד חכם כמו עצם התורה, ויש לו דמיון גמור אל התורה... וכמו שגזר השם יתברך ונתן התורה לישראל, כך נתן החכמים, והם גם כן עצם התורה. ובפרק חלק (סנהדרין צט:): המבזה תלמיד חכם הוא מגלה פנים בתורה, כי התלמיד חכם הוא עצם התורה. ומביא ראיה כי החכמים הם עצם התורה, שאם לא כן לא היה בידם כח למעט מן ארבעים מכות, אפילו יש בידם דוש, מכל מקום אם לא היו החכמים עצם התורה אין ראוי לפחות דבר מן התורה על ידי החכמים שדרשו, או קבלו כך, כי הם פוחתים מן התורה, כי בתורה כתיב בפירוש "ארבעים יכנו". אלא שגם החכמים עצם התורה, והתורה יש בה כח לפרש התורה.

(17) אין רבי חיים קניבסקי זצ"ל אדם היודע תורה, אלא הוא מקור של תורה, "עצם התורה".

[טז] ע"ז ג. [ורש"י]

מנא לך הא, מתלתא קראי שמיע לך.

רש"י: מתלתא קראי - מג' חכמים גדולים שהם כדאי לסמוך עליהם כעל המקרא.

[יז] סנהדרין קא.

כשהלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקר... התחילו הן בוכין... אמרו לו, אפשר ספר תורה שרוי בעער, ולא נבכה

(18) תלמיד חכם הוא "מקרא", והוא "ספר תורה"!

(19) אך מה הביאור לכך? מדוע ת"ח דומה לגמרי לספר תורה?

(20) הבה נראה כיצד שלשה גדולי ישראל הלפני 3-2 דורות שהביעו רעיון זה;

[יח] ספר הלשם [ספר הדעה ח"ב, דרוש ד, ענף ט, סימן ו, עמוד קסא]

הציקר המחויב לכל מי אשר ביש ישראל יכונה להאמין באמונה שלמה שכל מה שנמצא בדברי רבינו, בהלכות וזוגות בש"ס ומדרשים, הם כולם דברי אלקים חיים. כי כל מה שאמרו הוא ברוח ה' אשר דיבר בהם, ומסוד ה' ליראיו. וכמו שמצינו בסנהדרין [מח:]: שגם בענין שאינו נוגע להלכה ולמעשה כלל, ושאלה הגמרא על רב נחמן מנא ידע, והיתה התשובה גם [ההלכות כה, יד] "סוד ה' ליראיו כל"... וכן כל דבריהם ו"ל אשר בגוירות ותקנות אינם ע"פ שכל אנושי כלל, אלא כולם הם ברוח ה' אשר דיבר בהם, מקול ה' בכה, קול גדול ולא יסף דמתן תורה, והקול הזה היה ממשמש והולך בכל מייסדי התורה שבש"פ... והם כולם גוירות הצליחין ב"ה אשר האיר ונתגלה לנו ע"י קדושות תורתם וחכמתם, והם רק כשלוחים בדבר זה לומר להם כזאת וכזאת צישו... אין שכל אנושי אפשר להשיג אותם, כי הוא יסוד כל התורה כולה.

[יט] פרי צדיק לחג הפסח אותיות י, יא

נמשל התורה שבכתב לגשם... מה שאין כן התורה שביעל פה, שנדמה שהחכמים הם מחדשים מלבם, ומשום הכי נמשל כטל, אבל מכל מקום הטל מהשם יתברך שמשפיע תמיד... גשם שהוא כנגד תורה שבכתב, כמו שנאמר [דברים לב, ב]

"יערוף למטר לקחי", וכמו שאמרנו דלקח" היינו תורה שבכתב, שניכר שירד מן השמים, וכן תורה שבכתב. "תזל כטל אמרתי" [שם], היינו תורה שביעל פה, שמופיע השם יתברך בלב החכמים, ובאמת הם דברי אלוקים חיים, ונמשל כטל שאינו ניכר כשירד מן השמים, רק אחר כך כשוראין ליחות הארץ מבינים שירד טל.

[כ] חזון איש באגרות ה"א, אגרת לו

השגחתו יתברך בכל דור ודור על היחידים ששתלן בכל דור להורות חוקיו ומשפטיו לישראל. וכשהן מעמיקן בהלכה, הן בשעה זו כמלאכים, ורוח המרום שורה עליהם, ועל פיהם נקבעו הלכות.

(21) כמו שספר תורה מעביר לנו את דבר ה', כך הת"ח הוא מעביר לנו את דבר ה'.
(22) עם מבט זה, כבר לא קשה כלל: Where is Hashem in a Blat Gemara?

(23) וכבר כתב כן הרמב"ן על הגמרא הבאה;

[כא] ב"ב יב.

חכם עדיף מנביא

[כב] רמב"ן ב"ב יב.

אע"פ שנטלה נבואת הנביאים שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נטלה, אלא יודעים האמת ברוח הקודש שבקרבם

(24) הואיל ות"ח עצם התורה, והתורה ניתנה לעשות שלום בעולם, מחזור הוא למדי המאמר הבא;

[כו] ברכות סז.

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר (ישעיה נד, יג) "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך", אל תקרי "בניך" אלא "בונך"..." ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

(25) שויון הת"ח לתורה בענין השלום כבר כתבו המהר"ל שלפנינו;

[כז] נתיב האמת פ"ג

במדדש [ב"ר ה] בשעה שבא הקב"ה לברוא את האדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כתיים ותכורות תכורות. מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא... שלום אומר אל יברא, זכוליה קטנה. מה עשה הקב"ה, היה נוטל אמת והשליכו לארץ... רצה לומר שנתן התורה לארץ, כי מעתה לא היה השלום גם כן מקטרג על האדם, כי מה שאמר השלום שלא יברא מפני שהאדם מלא קטנות דבר זה כאשר אין בהם התורה, אבל ע"י התורה "זכיה זרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". גם אמרו "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם". ולפיכך כאשר התורה נתנה לעולם, שוב אין קטרוג מן השלום.

(26) נמצא שת"ח שאינו מרבה שלום בעולם, אלא מרבה מחלוקת בעולם, הוא ההיפך הגמור למדריגת ת"ח האמיתית, ובהכרח ששם "תורה" לא חל עליו. וברי הוא שאין לעמוד לפניו.

(27) לאמור, ת"ח בעל מחלוקת אף שאינו "רשע", אך שם "תורה" לא חל עליו, וכבוד ת"ח רחוק ממנו.

[כח] מאירי גיטין לא:

תלמיד חכם כל שאינו מצויין במדומיו וטכסיסיו, אין שאר חכמים חייבים לנהוג בו כבוד של תלמידי חכמים. והוא שאמרו כאן ברב הונא ורב חסדא דהוו יתבי וחליף גביא קמיהו אמר ליה חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, ואמר ליה מקמי פלגא ניקום, ורוצה לומר בעל מריבה ומחלוקת.